

ИЗВЕШТАЈ

Наслов на проектот:

„ОСОБЕНОСТИ НА АКТИВНОТО И НЕАКТИВНОТО ПОМЛАДО НАСЕЛЕНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – ПОСТОЈНИ СОСТОЈБИ И ПРЕДИЗВИЦИ“,

Носител:

Економски институт-Скопје

Раководители:

- д-р Верица Јанеска
- д-р Александра Лозаноска

Соработници:

- д-р Васил Поповски
- д-р Силвана Мојсовска
- д-р Наташа Данилоска
- д-р Ирина Пиперкова
- д-р Елизабета Џамбаска

СОДРЖИНА

Вовед

I. ТЕОРЕТСКИ И ЕМПИРИСКИ СОЗНАНИЈА ЗА НЕАКТИВНОСТА НА ПОМЛАДОТО НАСЕЛЕНИЕ

1. Теоретски аспекти и индикатори за активноста и неактивноста на населението

1.1. Особености на економската структура на населението

1.1.1. Вкупно население според економска активност-дефиниција, класификација и проблеми

1.1.2. Показатели на активното население

1.2. Условеност на економската активност на населението

1.2.1. Основни детерминанти на економската активност на населението

1.2.2. Вкупно и работоспособно население

1.2.3. Старосно-полова структура на населението

2. НЕЕТ индикатор за неактивноста на помладото население

2.1. Теоретски аспекти за НЕЕТ индикаторот

2.2. Промени на НЕЕТ индикаторот во европските земји

2.2.1. Вкупен НЕЕТ индикатор – 20-34 години

2.2.2. Структурни карактеристики на младото НЕЕТ население

II. НЕАКТИВНОСТА НА ВКУПНОТО И ПОМЛАДОТО НАСЕЛЕНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Промени во вкупното активно и неактивно работоспособно население

1.1. Демографски трендови и степен на искористеност на работоспособното население

1.2. Стапка на активност на работоспособниот контингент

1.3. Особености на активното и неактивното население

1.3.1. Демографски белези на активното население

1.3.2. Карактеристики на вработеното и невработеното население

1.3.3. Особености на неактивното население

2. Економска активност на помладото население

2.1. Промени во обемот и активноста на помладото работоспособно население

2.2. Структура на економски активното помладо население

2.2.1. Економска активност на помладото население

2.2.2. Вработеност на помладото население

2.2.3. Невработеност на помладото население

3. НЕЕТ индикаторот за неактивноста на помладото население во Република Македонија

III. ПРИЧИНИ И ПОСЛЕДИЦИ ОД НЕАКТИВНОСТА НА ПОМЛАДОТО НАСЕЛЕНИЕ И МОЖНОСТИ ЗА НЕЈЗИНО НАМАЛУВАЊЕ

1. Причини за неактивноста на помладото население

1.1. Некои размисли за релевантноста на податоците за неактивното помладо население

1.2. Категории на неактивно помладо население

1.3. Долгорочната невработеност како причина за неактивноста на населението

1.4. Ризик фактори за премин во НЕЕТ население

2. Последици и импликации од економски неактивноста на помладото население

2.1. Економска загуба и социјални последици од невработеноста и неактивноста на младите

2.2. Импликации врз развојот на населението

2.3. Последици и импликации на општествено и индивидуално ниво

3. Насоки и политики за намалување на економски неактивното помладо население

Заклучок

Користена литература

а) Актуелност на проблематика

Резултатите од истражувањето недвосмислено ја потврдија актуелноста на проблематиката на економската неактивност на помладото население во Република Македонија. Тоа покажа дека големата невработеност на младите беше и остана еден од најгорливите социо-економски проблеми на земјата, кој е дополнително усложнет и со нивната релативно голема неактивност. Манифестираните разлики меѓу порастот на работоспособниот контингент, како демографска рамка за формирање на работната сила, и на активното помладо население (работната сила), укажуваат на неповолни движења, бидејќи овие две големини најчесто кореспондираат. Тоа е дел од работоспособното помладо население кое не се регистрира ниту како вработено, ниту како невработено, односно останува неактивно и претпоставува последици и импликации во повеќе домени.

Актуелноста на истражувањето во овој проект ја потврдува и фактот дека станува збор за проблематика на која во меѓународни рамки и се придава сè поголемо значење, а на која во Република Македонија не и се посветува позначајно внимание во научните и стручните расправи. Во таа смисла, во последната деценија во меѓународни рамки се изработени голем број на студии, при што нивниот фокус е на населението кое не е вработено и кое не во процес на образование и обука. Станува збор за концептот на НЕЕТ кој е поврзан со идентификување на широкиот спектар на можни ризици кај младите, кои се однесуваат на нивната невработеност, прераното напуштање на школувањето и обесхрабреноста да влезат на пазарот на трудот. Оваа категорија на млади лица се соочува со ризик да биде социјално исклучена и сиромашна, како и да остане без вештини кои би можеле да ја подобрат нејзината економска положба.

б) Работна хипотеза и цели на истражувањето

Основна хипотеза на истражувањето е дека неактивноста на помладото население е комплексен проблем, а големото учество на неактивното младо население претпоставува загуба на човечки капитал и неповолни импликации во услови на забрзано стареење на населението и на работната сила во Република Македонија.

Проектот имаше за *цел* да се добијат релевантни сознанија за промените во вкупниот обем, карактерот и особеностите на активното и неактивното помладо население на возраст од 15 до 34 години. Покрај основната, се истражувањето беа реализирани следните *посебни цели*:

- Утврдување на промените во обемот на работоспособното, активното и неактивното помладо население;
- Согледување на обемот и структурните белези на активното помладо население (вработени и невработени);
- Идентификување на големината и особеностите на неактивното население и утврдување на демографските резерви на работната сила кај помладото население;
- Согледување на причините за промените во големината и структурата на економски неактивното помладо население;

- Утврдување на подрачјата каде се чувствуваат последиците и импликациите од невработеноста и неактивноста на помладото население на среден и долг рок, како и предизвиците во оваа област.

в) Методолошки приод кон истражувањето

Со оглед на специфичната положба на младите (кои според сите дефиниции се однесуваат на лицата на возраст од 15-24 години) во поглед на економската активност, како и поради мошне голема долгорочна невработеност на младото и дел од помладото средовечно население, со истражувањето се опфатени петгодишните возрастни групи на населението старо 15-34 години. Овој пристап се чини целисходен во услови на задолжително средно образование и на се поголемиот опфат на младите во високото образование, кој во последната деценија, во Република Македонија, достигнува околу 90%. Во вакви околности, а имајќи го предвид сериозниот проблем на невработеноста на младите во земјата, посебно внимание треба да се посвети на активноста на младите (25-29), како и на активноста на дел од помладото средовечно население (30-34 години). Потребата за подетална анализа на овие старосни групи произлегува од нивната мошне неповолна состојба на пазарот на труд во земјата.

При истражувањето се користеа: статистичкиот, аналитичкиот, синтетичкиот и компаративниот метод. Методолошкиот приод на проучувањето на активноста на помладото население во земјата го определуваат и расположливите податоци од административни и статистички извори. При согледувањето на манифестираните промени се користат податоците од Анкетата за работна сила на Државниот завод за статистика за периодот 2006-2015 година, Еуростат, како и податоци од други релевантни извори.

г) Резултати од истражувањето

Структурата на населението според економските белези има големо значење за економскиот, социјалниот, демографскиот и севкупниот развој на земјата. Врз основа на теоретските сознанија, во трудот се согледуваат факторите кои влијаат на разликите во дефинирањето и разграничувањето на економската активност на населението. Станува збор за разликите во економските услови и можности меѓу развиените земји и земјите во развој, потоа разликите во гранките и дејностите во кои се ангажира активното население, должината на работното време, староста и полот, но и традицијата и социјалните конвенции, особено во поглед на активноста на жените. Исто така, различен е третманот на одделните категории во рамки на активното население, како на пример на членовите од семејството кои помагаат во земјоделството, особено жените.

Во трудот се идентификуваат и основните показатели на активното население. Основен индикатор за учеството на економски активното население во вкупното население на некоја земја е општата стапка на активност на населението. Оваа стапка е агрегат на различните специфични стапки на активност според демографските и социо-економските обележја на конкретната земја и претставува нивен заеднички израз. Со цел да се надминат нејзините недостатоци и да може да се утврди во која мера

населението на работоспособна возраст е ангажирано како работна сила, се користи стапка на економска искористеност на работоспособниот контингент.

Како основни детерминанти на економската активност на населението се издвојуваат: а) демографските (обем на вкупниот и на работоспособниот контингент на населението; структурата на вкупното население според основните демографски обележја) и б) социо-економските детерминанти (гранска структура на економијата; постоечката побарувачка за работна сила; траењето на задолжителното образование и законските прописи во врска со тоа; големината на опфат на децата и на младите во образовниот систем; работното законодавство; останати фактори (општите услови за работа, ефикасноста на здравствената заштита на работа, дискриминацијата во однос на вработувањето, традицијата и обичаите итн.).

Фокусот на теоретската анализа е ставен на најзначајните демографски детерминанти на обемот на активното население, односно на вкупното и работоспособното население и на неговата старосно-полова структура. Притоа, од консултираната литература може да се констатира дека работната сила во развиените земји, со оглед на доминацијата на неземјоделските дејности, речиси во целост се формира од работоспособниот контингент, додека во земјите во развој, со оглед на застапеноста на земјоделските дејности, активното население се регрутира од многу поширок сегмент на населението. Меѓутоа, постои објективна потреба како основен извор на работната сила да се зема населението на возраст од 15-64 години поради неколку причини: главниот дел на работната сила (просечно околу 90%) во најголем број на земји се формира токму од работоспособниот контингент; придонесот на детскиот труд и на лицата постари од 65 години е значително помал од придонесот на возрасните; во светот постои општа тенденција на намалување на уделот на децата и на старите лица паралелно со економскиот и културниот развој.

Кога станува збор за старосно-полова структура на населението како детерминанта, анализата покажа дека нискиот маскулинитет во една земја негативно делува на зголемувањето на активното население затоа што економската активност на машкото население е значително поголема од онаа на женското. Иако структурата на активното население по пол е претежно демографска детерминанта, разликите во економската активност на мажите и жените, во голема мера се под влијание на социо-економските фактори.

Во истражувањето посебно внимание се посветува на **теоретските аспекти и на емпириските сознанија за НЕЕТ индикаторот**, односно делот на помладото население кое не е вработено и не е опфатено во процесот на образование и обука. Оправданоста на ваквиот пристап произлегува и од фактот што тој е предложен како специфична цел во рамки на Целите за одржлив развој 8 (Sustainable Development Goals 8) за периодот по 2015 година, а која гласи: „Промовирање на постојан, инклузивен и одржлив раст, целосна и продуктивна вработеност и пристојна работа за сите“. Во рамки на целта, младите се идентификувани во две предложени цели: а) до 2030 да се постигне целосна и продуктивна вработеност и пристојна работа за сите мажи и жени, вклучувајќи ги и младите лица и лицата со хендикеп, како и еднаква плата за иста работа; и б) до 2020 значително да се намали учеството на

младите кои не се вработени, ниту се во процес на образование и обука (НЕЕТ).¹

Опсервацијата на теоретските аспекти неспорно потврдува дека примената само на традиционалните индикатори за идентификување на степенот на искористеност на работоспособното население не е доволна за реално согледување на состојбите. Тоа посебно се однесува на младото население (15-24 или 15-29 години), особено во услови на пролонгирано образование и се поголем опфат на младите во првиот циклус на студии. Сознанијата од многуте студии кои беа изготвени во последната деценија, потврдуваат дека за да се надмине дихотомниот пристап на основната поделба помеѓу младите вработени и невработени, како и да се опфати младото работоспособно население кое ниту е вработено ниту е во процесот на образование и обука, треба да се користат алтернативни приоди и индикатори за неактивноста на младото население. Во таа насока, НЕЕТ индикаторот се издвојува како посеопфатен показател. Тој се пресметува како учество на младите лица кои не се ниту вработени, ниту се во процес на образование и обука во однос на вкупното младо население од соодветната старосна група.

НЕЕТ индикаторот претставува покомплексен индикатор кој се состои од две групи на работоспособно население. Првата ги опфаќа невработените, а втората група неактивното младо работоспособно население, при што неа ја сочинуваат неколку подгрупи: обесхрабрани лица; лица кои се грижат за домаќинството/семејството; лица кои се болни и/или со посебни потреби; своеволно неактивни лица.

Освен НЕЕТ индикаторот, како алтернативен индикатор ИЛО го користи и концептот на НЕЛФ, кој, пак, го опфаќа само неактивното младо работоспособно население кое не е во процес на образование или обука, додека младото невработено население се анализира како посебна група. Сметаме дека од аспект на согледување на неактивноста на младите посеопфатен индикатор е НЕЕТ и поради тоа истиот е предмет на анализа при согледување на неактивноста на младите во другите земји и во Република Македонија.

За идентификување на состојбите и промените кај НЕЕТ индикаторот во други земји, во трудот се анализираат европските земји, со посебен осврт на ЕУ 28 – вкупно и по одделни земји членки, за периодот 2006-2015 година, при што е користена дата базата на Еуростат. Анализата на НЕЕТ индикаторите на младото население во земјите членки на ЕУ започнува со согледување на неговата структура од аспект на активноста и вклученоста во процесот на образование и обука. Таа покажа дека во структурата на населението на возраст 20-34 години беше и остана доминантно учеството на вработените кои не се во процес на образование и обука, а кое се намалува од 57,4% (2006) на 53,6% (2015 година). Релативно помало, но со тренд на определен пораст е учеството на вработените кои се вклучени во процесот на образование и обука, а кое се движи во интервал од 11,8% (2011) до 13,5% (2015 година). Овие показатели потврдуваат дека релативно мал дел од вработените во земјите на ЕУ се вклучени во процес на образование и обука. Што се однесува на невработените кои се во процес на образование и обука нивното

---

¹ Sara Elder, What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted? ILO, Youth Employment Programme, Technical Brief No.1, January 2015, p.1

учество во вкупното население старо 20-34 години бележи тренд на пораст до 2013 година, а во 2015 година изнесува 13,9%. За разлика од нив, уделот на невработените кои што не се вклучени во процес на образование и обука, а кои го сочинуваат младото НЕЕТ население, е поголем, и исто така има тренд на пораст до 2013 година (20,1%), додека во 2015 година изнесува 18,9%. Во суштина тоа е вредноста на НЕЕТ индикаторот на ниво на ЕУ-28. Притоа, во структурата на младото НЕЕТ население 8,3% е невработено, а 10,6% е неактивно.

Во однос на структурните белези на младото НЕЕТ население (20-34 години) значајно е да се согледаат промените и постојните состојби кај петгодишните возрасни групи, потоа застапеноста на мажите и жените, како и образовниот профил на овој сегмент од работната сила. Податоците на Еуростат за 2015 година покажуваат дека НЕЕТ индикаторот кај одделните петгодишни возрасни групи изнесува: 17,3% (20-24), 19,7% (25-29) и 19,4% (30-34 години). А тоа значи дека невработеноста и неактивноста е релативно поголема кај младите кои го заокружиле образовниот процес. Во 2015 година, 23% од младите жени, односно 14,9% од младите мажи на возраст 20-34 години, во земјите на ЕУ-28 биле неактивни или невработени. Притоа, според статусот на активност, во 2015 година, кај младите НЕЕТ жени 67,4% биле неактивни, а 32,6% биле невработени, додека кај младите НЕЕТ мажи овие показатели изнесуваат 60,4% и 39,6%, респективно.

Нивото на образование има голема улога во застапеноста на младото население во категоријата НЕЕТ. Податоците на Еуростат за земјите членки на ЕУ-28 покажуваат дека, во периодот 2006-2015 година, учеството на помладото НЕЕТ население (20-34 години) со ниско ниво на образование се намалува од 6,9% (2006) на 6,7% (2015 година). Релативно повисоко беше и остана учеството на помладото НЕЕТ население со средно ниво на образование, кое независно од манифестираните осцилации изнесува 8,4% и 8,6%, респективно. За разлика од нив, уделот на оние со високо ниво на образование се зголемува како на ниво на ЕУ-28 (од 2,3% во 2006 на 3,5% во 2015 година), така и кај сите земји членки, со исклучок на Малта и Шведска.

Зголемувањето на учеството на младото НЕЕТ, особено во периодот по финансиската и економската криза, претставува опасност значителен број на младо население да остане надвор од работната сила на подолг рок. Импликациите од долгорочната невработеност или неактивност на младото население се повеќекратни, но како најсериозни се издвојуваат економските и социјалните последици. Оваа млада популација се соочува со ризик од сиромаштија и социјална исклученост, но истовремено постои ризик и од неискористеност на потенцијалната продуктивност на работоспособно население и дополнителен трошок на економијата за социјални бенефиции.

Во рамки на анализата на **активноста и неактивноста на населението во Република Македонија**, идентификувани се релациите меѓу вкупното работоспособно и активното население во земјата, потоа промените во структурата на работоспособното население според активноста, како и особеностите на активното и неактивното население. Податоците од Државниот завод за статистика на Република Македонија, за периодот 2006-2015 година покажуваат значјни промени кај претходно споменатите категории. Во овој период работоспособното население се зголемило за 2,6%,

а неговиот прилив изнесува околу 4050 лица просечно годишно, додека активниот контингент забележа пораст од 7,0%, односно за околу 6905 лица просечно годишно. Општата стапка на активност на работоспособниот контингент, со помали или поголеми осцилации, расте и во 2015 година достигнува 64,9%. Ваквите промени укажуваат на намалување на апсолутниот обем и релативното учество на економски неактивното население на работоспособна возраст, иако нивниот обем останува релативно голем и во 2015 година достигнува нешто повеќе од 511 илјади лица, додека стапката на економска неискористеност на работоспособниот контингент изнесува 35,1%.

Во делот на активното население идентификувани се промените и состојбите кај двата негови сегмента: вработените и невработените. Анализата покажува речиси континуиран пораст на бројот на вработените лица, при што тој се зголемил за нешто повеќе од 126000 лица, односно за 22,2%. Бројот невработените лица, пак, има тенденција на континуирано намалување, при што стапката на невработеност, се намалила од 36,0% (2006) на 26,3% (2015 година). И покрај ваквите позитивни промени, Република Македонија сеуште се соочува со проблемот на сè уште мал обем на вработеност од една, и голема невработеност, од друга страна.

Анализата, пак, на неактивното население укажува на неповолни промени. Имено, мошне големо е учеството на неактивни жени во вкупното неактивно работоспособно население (67,3% во 2015 година). Нивната застапеност континуирано се зголемува, што значи дека положбата на женското население се влошува, наместо да се подобрува. Учеството на неактивното население старо 25 до 40 години, се зголемува и во 2015 година изнесува 19,3%. Станува збор за повеќе од 93000 лица на млада и помлада средовечна возраст, кои се во зенитот на својата работна способност, а не се ниту вработени, ниту бараат работа. Нивната повлеченост од активното барање работа е условена од бројни демотивирачки фактори (немање слободни работни места, ниски плати, лоши услови за работа, немање на соодветно образование итн.). Исто така, се зголемува уделот на неактивните лица кои имаат завршено висок степен на образование (од 4,0% во 2006 на 7,2% во 2015 година), додека нивниот број во последната година изнесува повеќе од 52 илјади лица. Повлекувањето на овие лица од пазарот на работна сила, значи дека значителен дел од човечкиот капитал нема можност да биде искористен.

Анализата на податоците од Анкетата за работна сила за **помладото работоспособно население (15-34 години)**, потоа работната сила и нејзината структура од аспект на економската активност (вработеноста и невработеноста), како и неактивноста на овој сегмент од населението покажува дека во последната деценија дојде до сигнификантни промени. Во периодот 2006-2015 година вкупното работоспособно население во Република Македонија забележа мал пораст до 2012 година, а во последните години континуирано се намалува. Ваквите движења во големината на работоспособното население во најголем дел се условени од намалувањето на обемот на младото население (15-29 години) и намалениот пораст на помладото средовечно население на возраст од 30-34 години. Посматрано по петгодишни возрасни групи манифестираните промени укажуваат на континуирано и значително намалување на младото работоспособно население (15-24 години), особено во последните неколку години. Со оглед на нивниот интензитет ваквите движења на среден и подолг рок ќе условат

намален прилив на нови генерации на пазарот на трудот и недостиг на млада работна сила со нагласени неповолни последици и импликации во одделни сектори и подрачја во земјата.

Истражувањето укажува и на евидентни разлики и во промените на структурата на вкупното и помладото работоспособно население според економската активност. Имено, во последната деценија беше и остана релативно поголем уделот на помладото неактивно население (15-34 години), кој е повисок од две петтини (40%). Овие сознанија неспорно ја потврдуваат целисходноста од попродабочено проучување на неактивноста на помладото население во Република Македонија.

Од аспект на степенот на искористеност на расположливите човечки ресурси покрај неактивното, во студијата се опсервираат и промените во структурата на помладото активно население, особено во услови на мошне голема невработеност на младите. Анализата покажа дека под влијание на промените во обемот на вкупното и активното помладо население во периодот по 2006 година стапките на активност забележаа различни движења кај петгодишните возрасни групи. Во 2015 година тие се значително помали од оние во 2006 година кај младите 15-19 години и нешто помали кај оние на возраст од 20-24 години, а истите изнесуваат 10,7% и 51,7% респективно. Пораст бележат стапките на активност кај возрасните групи 25-29 и 30-34 години, кои во 2015 година изнесуваат 77,6% и 81,6% и остануваат повисоки од стапките на активност на вкупното работоспособно население.

Сличен тренд на пораст бележи и бројот на вработени кај овие возрасни групи кој условил промени и во стапките на вработеност. Така, во 2006 и 2015 година стапките на вработеност респективно изнесувале: 6,3% и 5,8% (15-19), потоа 22,3% и 27,1% (20-24), 41,2% и 47,3% (25-29), 49,8% и 60,9% (30-34 години). Што се однесува на бројот на невработените тој во истиот период се намалува кај сите возрасни групи, но со различен интензитет. Следствено на тоа се намалуваат стапките на невработеност кои во 2015 година сепак остануваат повисоки од просекот на земјата (26,1%) и изнесуваат: 46,1% (15-19 години), 47,6% (20-24) и 39,0% (25-29 години). Стапката на невработеност е нешто пониска (25%) кај помладото средовечно население (30-34 години). Според состојбата во 2015 година бројот на невработените на возраст од 15-34 години изнесува околу 126000 лица, од кои 65,3% или 82311 лица се на возраст од 25-34 години.

Врз основа на податоците од Анкетата за работна сила за неактивното население може да се констатира следното. Половина од околу 500000 неактивни лица во Република Македонија се на возраст од 15 до 34 години. Посматрано по петгодишни возрасни групи во 2015 година најголем дел од нив се млади од 15-19 години (45,2%) и од 20-24 години (28,7%), а околу една четвртина (26,1%) на возраст од 25-34 години. Иако во анализираниот период бројот на неактивните лица се намалил кај сите возрасни групи, сепак тој останува мошне голем кај оние од 25-34 години (околу 67000 лица).

Овие показатели потврдуваат дека независно од позитивните промени, покрај големата невработеност и неактивноста на младите е сериозен проблем во Република Македонија. Ако се има предвид дека за младите 15-19 години образованието е задолжително, а се поголем број од лицата на возраст 20-24 години се опфатени во високото образование, тогаш посебно внимание треба

да се посвети на населението старо 25-34 години. Според состојбата во 2015 година од нив околу 82300 лица биле невработени, а 67000 неактивни, или вкупно повеќе од 149 илјади лица. Станува збор за младо население кое го заокружило образовниот процес и би требало да биде економски активно.

Во вакви околности на голема невработеност или неактивност на младите мошне значајно е да се имаат предвид и вредностите на **НЕЕТ индикаторот за Република Македонија**. Заради споредливост на НЕЕТ показателите со другите земји во истражувањето се користат податоците на Еуростат. Во анализата не се користат податоците за младите 15-19 години, бидејќи тие се во процес на задолжително образование. Притоа, тие покажуваат дека во периодот 2006-2015 година учеството на младото население (20-34 години) кое не е вработено и не е во процес на образование и обука се намалува од 50,1% (2006) на 39,0% (2013), а потоа расте и во последната анализирана година изнесува 39,9%. И покрај позитивните промени, НЕЕТ индикаторот за Македонија е двапати повисок од просекот во ЕУ-28 (18,9%).

Од аспект на структурата на НЕЕТ индикаторот значајно е да се укаже одделните учества на неактивното и невработеното младо население. Така, уделот на неактивното НЕЕТ младо население (20-34 години) во Македонија се намалува од 19,5% (2006) на 13,6% (2013), а потоа расте и во 2015 година изнесува 16,0%. Учеството на невработеното НЕЕТ младо население, пак, континуирано опаѓа, односно од 30,6% во првата се намалува на 23,8% во последната посматрана година. Тоа значи дека невработеноста сеуште има поголемо влијание врз недоволната искористеност на човечките ресурси во земјата.

Во однос на структурните белези на младото НЕЕТ население (20-34 години) со анализата се идентификувани промените и постојните состојби кај петгодишните возрасни групи, застапеноста на мажите и жените и образовниот профил на овој сегмент од населението. НЕЕТ индикаторот кај одделните возрасни групи изнесува 35,6% (20-24), 46,1% (25-29) и 37,6% (30-34 години) и е речиси двапати повисок од оние на ЕУ-28. Високите НЕЕТ стапки за населението постаро од 25 години ја потврдуваат мошне неповолната состојба во Република Македонија од аспект на економската активност на младото население. Анализата покажува дека значително поголемо е учеството на младото НЕЕТ женско население (20-34 години) кое во 2015 година изнесува 45,1%, наспроти 34,9% кај мажите. Кај посматраните петгодишни старосни групи овој индикатор за жените и мажите респективно изнесува: 20-24 години (35,3% и 36,0%), 25-29 (53,4% и 39,2%), 30-34 години (46,0% и 29,5%). Во однос на показателите за земјите членки на ЕУ разликите се евидентни и мошне нагласени како за мажите, така и за жените.

Кога станува збор за образовниот профил на младото население (20-34 години) кое не е вработено и не е во процес на образование и обука, исто така, може да се констатираат неповолни состојби. НЕЕТ индикаторот кај лицата со ниско ниво на образование континуирано се намалува и од 23,5% (2006) достигнува 13,0% (2015 година). Кај оние со средно ниво на образование, пак, бележи намалување, но со одредени осцилации (23,0% во 2006, 17,9% во 2013 и 19,2% во 2015 година). Во истиот период за повеќе од двапати е зголемен уделот (од 3,6% на 7,7%) на младото НЕЕТ население со високо ниво на образование. За илустрација овој показател во ЕУ-28 во 2015 година изнесува:

6,7% (ниско), 8,6% (средно) и 3,5% (високо ниво на образование). Врз основа на сите овие индикатори може да се констатира дека неактивноста и невработеноста на младото население во Република Македонија остануваат мошне голем и комплексен проблем, кој имплицира потреба за посериозен пристап за негово ублажување.

Во делот на **причините** за неактивноста на младото (15-29) и помладото средовечно население (30-34 години), во студијата најпрво се изнесени некои размисли за релевантноста на податоците на Анкетата за работна сила за овој сегмент од населението во Република Македонија, а потоа вниманието е фокусирано на категориите на неактивно помладо население и на долгорочната невработеност, како причина за неактивноста на населението.

Анализата на расположливите податоци за промените во обемот и структурата на неактивното помладо население во Република Македонија, покажа дека за неговиот мошне голем обем (посебно кај лицата постари од 25 години кои го заокружиле образовниот процес), како и за помалите или поголеми отстапувања од трендот на промените кај одделни категории, тешко би можело да се даде логично образложение. За таа цел дискусијата за реалноста на податоците се однесува на методолошката поставеност на Анкетата за работна сила и големата нерегистрирана емиграција на младото население и работната сила во последната деценија.

Согласно методологијата на Анкетата за работна сила, рамката за примерокот, изборот на пописните кругови и нивната алокација се направени пропорционално на бројот на домаќинствата и на населението на возраст од 15 до 79 години, врз основа на податоците од Пописот 2002 година, односно се потпира на релативно застарени податоци. Од не помало значење се и промените во опфатот на домаќинствата со анкетното истражување. Евидентен е голем пораст на стапката на неодзив на Анкетата на годишно ниво, која од околу 10% (2008 и 2009) достигна 25,6% (2015 година). Тоа дополнително ја доведува во прашање релевантноста на податоците на АРС.

Во овој контекст, треба да се има предвид и интензивирањето на емиграцијата во странство. Анализата на податоците од странски извори покажува дека во периодот по 2002 година земјата ја напуштиле повеќе од 200 илјади македонски граѓани. Притоа, во европските земји на прием нивниот број се удвоил, односно пораснал од околу 140 илјади лица во 2002 на повеќе од 280 илјади лица во 2016 година. Најголем пораст е забележан во земјите на прием од Европската унија, особено по 2011 година. Податоците на Еуростат за македонските граѓани на возраст од 15-34 години во европските земји на прием, покажуваат дека во 2016 година нивниот број изнесува околу 99.000 лица и е поголем од оној во 2002 година за околу 66.000 лица. Овие податоци го наметнуваат прашањето дали можеби дел од неактивното младо население не е во земјата.

Во вакви околности на огромна емиграција, а кога земјата не располага со официјални податоци за бројот на лицата кои престојуваат во странство, и кога нема понов попис на населението, податоците од Пописот во 2002 година се повеќе ја губат својата релевантност како основа за анкетни истражувања, вклучително и на Анкетата за работна сила. Тоа ја доведува во прашање реалноста на податоците од АРС, особено кај одделни категории од населението (според старост, образование, активност и сл.).

При идентификувањето на причините за неактивноста на помладото население во земјата се поаѓа од дефиницијата на економски неактивното население во поширока смисла, при што се анализираат следните категории: ученици и студенти; домаќинки; лицата кои се издржувани од други лица, од државата, како и оние кои сами се издржуваат со друг вид приходи. Податоците за учениците и студентите потврдуваат дека најголем дел од младото неактивно население до 24 години е опфатено во образовниот процес со што неактивноста на оваа возраст е условена од законската обврска за задолжително средно образование и се поголемиот опфат на младите во високото образование, што само по себе е позитивна промена од аспект на унапредувањето на квалитетот на човечките ресурси во земјата. Истовремено, релативно мала и со тренд на намалување е неактивноста по основ на вклученост во образовниот процес на лицата на возраст 25-34 години.

Што се однесува на категоријата домаќинки, истата кај младите (15-24 години) е мошне малку застапена. Кај населението на возраст од 25-34 години, пак, има доминантна застапеност во целиот период и во 2015 година изнесува 62,8%, односно бројот на домаќинките е околу 42.000 лица. Ова е малку невообичаен податок, ако се има предвид ориентацијата на младите за стекнување на повисоко образование и за поголема вклученост на пазарот на работна сила. Обемот на останатото неактивно население, пак, е значително помал од претходно анализираните категории и кај двете старосни групи. Тоа се лица кои се издржувани од други лица, од државата или кои се издржуваат самите со друг вид приходи (ренти, камати).

Резултатите од истражувањето покажуваат дека должината на невработеност може да се идентификува како една од најзначајните причини за неактивноста на младото и на дел од помладото средовечно население, односно дека таа во голема мера ја условува нивната обесхрабреност да бараат работа. Таа е мошне изразена кај младите на возраст од 25-34 години кај кои доминира застапеноста на оние кои се невработени подолго од четири години. Нивното учество во вкупниот број на невработени кај лицата од возрасната група 25-29 години се движи од 51,8% (2013) до 58,2% (2014 година), а кај оние на возраст од 30-34 години од 65,6% (2012) до 72,5% (2010 година). Станува збор за категорија на население кое го има заокружено образовниот процес, а подолго од четири години е невработено. Тоа претпоставува недоволна искористеност на човечкиот капитал, но и застарување на знаењата и вештините на овие лица.

Долгорочната невработеност и неактивноста на помладото население во Република Македонија, условува многубројни, мошне неповолни и далекусежни **последници и импликации** во повеќе домени. Тие се манифестираат врз економскиот, демографскиот и социјалниот развој, а непомалку значајно е нивното влијание и на општествено и индивидуално ниво.

Економските загуби и социјалните последници првенствено произлегуваат од неискористеноста на расположливиот човечки капитал, кој во Република Македонија треба да претставува значаен чинител на развојот. Од не помало значење се социјалните последници кои најмногу се изразени во пораст на сиромаштијата и нискиот животен стандард и потребата за зголемени социјални трансфери, како и во исклученост на значаен сегмент од

населението од здравственото и пензиското осигурување, што секако влијае на состојбата на овие фондови. Во Република Македонија тие се мошне нагласени поради големата невработеност (околу 82000 лица) и неактивност (66000 лица) на младото население старо 25-34 години кое го има заокружено образовниот процес. Искуствата покажуваат дека на овие последици во светски рамки се посветува сериозно внимание, при што се прават проценки на загубата од економската неактивност на младото население. Нивната методолошка основа е објаснета во оваа студија, меѓутоа, поради недоволни и несоодветни податоци, тие неможат целосно да се прават и на ниво на Република Македонија.

Не помало е влијанието на невработеноста и неактивноста на младото население врз демографскиот развој. Долгорочната економска неактивност неспорно влијае врз одложеното стапување во брак, а со тоа и врз намалениот природен прираст. Директна последица секако е континуираниот пораст, а во последната деценија и мошне големиот интензитет на емиграција на младите во странство. Притоа, таа во најголем дел има траен карактер и претставува директна загуба на значаен сегмент на населението. Сето тоа влијае на интензивирање на процесот на стареење на населението и на работната сила во Република Македонија. Денес, демографското стареење, заедно со големата невработеност и емиграцијата на младото население во странство, се едни од најсериозните проблеми со кои се соочува земјата.

Општествените и индивидуалните последици од невработеноста и неактивноста на помладото население се, исто така, многубројни и комплексни. Општествените последици најчесто се изразени во намалената доверба во демократските капацитети на институциите, помалата политичка ангажираност и ниското ниво на општествена и граѓанска партиципација на младите невработени и неактивни лица. Во многу земји овие аспекти најчесто се предмет на продлабочени студии кои се базираат на анкетни истражувања. Што се однесува на индивидуалните последици тие во најголема мера произлегуваат од долгорочната невработеност, особено на младите лица. Колку подолго чекаат вработување неможат да се стекнат со доволно работно искуство, нивните знаења, вештини и способности застаруваат со што се намалуваат шансите за добро вработување. Сето тоа во иднина ќе се одрази и на идните заработки, што долгорочно ќе влијае на нивниот животен стандард.

Под претпоставка во иднина да се задржи постојното ниво на невработеност и неактивност на работоспособното помладо население, тоа неспорно ќе има неповолни и несогледливи последици врз социо-економскиот и демографскиот развој на земјата. Затоа се неопходни комплексни политики, мерки и активности во оваа област.

Врз основа на согледувањето на обемот и структурните карактеристики на младото население кое е надвор од економска активност (невработените и неактивните), како и на причините за неактивноста на младите, во трудот се идентификувани предлози за политики кои би соодветствувале на постојната состојба во земјата. Притоа, сметаме дека тие треба да се насочат кон одделните категории на младото невработено и неактивно население. Истражувањето покажа дека за креирањето на политиките неопходно е идентификување на подгрупите на младо НЕЕТ население, врз основа на кои потоа би се конципирале соодветни мерки и активности.

Анализата покажа дека најризичните фактори за некој да стане НЕЕТ се полот, ниското ниво на образование, раното напуштање на образованието, сиромашната социо-економска позадина на лицето, недостатокот на соодветно образование или обука итн. Доколку овие фактори не се земат во предвид при дизајнирањето и имплементирањето на политиките, постои реална опасност истите да не стигнат до најранливите групи.

Искуствата покажуваат дека политиките кои се насочени кон реинтегрирањето на младите луѓе во образованието, обуката и на пазарот на труд можат да се поделат на три основни видови, во зависност од причините за исклученоста: *превентивни политики* – кои најчесто ја вклучуваат образовната политика, а кои се насочени кон превенирање на раното напуштање на образованието и кон олеснување на транзицијата од школо кон работа; *реинтеграциски политики* – кои меѓу другото ја опфаќаат политиката за вработување, а се фокусирани кон поддршка на младите лица кои сакаат повторно да влезат во образовниот систем или на пазарот на труд; *компензациски политики* – насочени се кон најекстремните ситуации, каде реинтеграцијата е исклучително тешка и мерките за социјална помош се последниот начин да се ублажи исклученоста.

Овој пристап за конципирање на политики секако би бил целисходен и на примерот на Република Македонија. Меѓутоа, имајќи ја предвид структурата на младото НЕЕТ население, односно застапеноста на невработените и неактивните лица, сметаме дека е потребен микс на политики за двете категории на економски неактивно население, во насока на намалување, како на неактивноста, така и на невработеноста на младите. При нивното креирање треба да има предвид структурата на вкупното НЕЕТ население, односно дали преовладуваат невработените или неактивните лица. Бидејќи во Република Македонија поголема е застапеноста на невработените лица миксот на политики треба да се состои од: активни политики на пазарот на работна сила со кои ќе се охрабрува вработувањето на млади лица, секторски политики, но и монетарна политика за да се поттикне растот на нови работни места, социјална заштита на невработените, обуки за невработените, усогласување на образовниот систем со побарувачката на работна сила, обуки за претприемништво, услуги за вработување итн.

Во Република Македонија, овој микс на политики треба да биде различен за одделните возрастни групи на младо население. Младото население (15-24 години) кое е помалку образовано и се соочува со поголема невработеност, има потреба од подобрувања во образовниот систем, од охрабрување на поинклузивно образование, кое би вклучувало и техничко образование, потоа практикантска работа итн. Кај оние, пак, на возраст 25-34 години се појавува проблем со поголема невработеност на високообразованите лица, која може да се оцени и како структурна, при што политиките треба да бидат насочени како претходно споменатиот микс, но со посебен акцент на промовирање на растот на нови работни места.

Иако во Република Македонија во младото НЕЕТ население доминира уделот на невработените, со оглед на обемот на неактивното население, посебно на оние на возраст од 25-34 години (66 илјади лица), неопходни се политики и за неактивното население. Големiot обемот на неактивно младо население е знак дека во земјата има многу мал раст на нови работни места, што ги поттикнува

младите луѓе да остануваат неактивни или да се иселуваат во странство. Затоа миксот на политиките треба да се насочи кон невработеноста, но со фокус на промовирање на растот на нови работни места и соодветна социјална заштита за да се овозможи задоволување на основните потреби на населението.

При креирањето на политиките, треба да се има предвид дали преовладува неактивноста на мажите или на жените. Во Република Македонија значително поголем е уделот на неактивните жени, поради што политиките треба да се насочат кон промовирање на еднакви можности, промоција на женското претприемништво, обезбедување на соодветна заштита и грижа за децата итн. Од аспект на возраста треба да се има предвид дека кај младите (15-24 години) вообичаено проблемот на неактивноста е во тесна корелација со раното напуштање на образованието и затоа миксот на политики треба да се насочи кон подобрување на инвестициите во образовниот систем, но со поуниверзален пристап, додека кај оние стари 25-34 години фокусот треба се стави на политиките на пазарот на труд.

Со истражувањето се потврдува хипотезата дека неактивноста на помладото население е комплексен проблем и дека со оглед на обемот на невработеното и неактивното младо население, тоа претставува загуба на човечки капитал, со бројни неповолни последици и импликации, особено во услови на забрзано стареење на населението и на работната сила во Република Македонија.

Поставените цели на проектот во целост се реализирани, а истражувањето дава мошне интересни сознанија. Врз основа на резултатите од истражувањето, во проектот се идентификувани насоките во кои треба да се креираат политиките на државата во оваа област. Со оглед на комплексноста на проучуваната појава, во трудот се укажува и на подрачјата во кои треба да се реализираат поподлабочени проучувања.

18.04.2017 година
С к о п ј е

Главни истражувачи:

д-р Верица Јанеска

д-р Александра Лозаноска
